

Genialitat, ciència i literatura en el periòdic anarquista *La Revista Blanca* (1898-1905)

Juan Cristóbal Marinello Bonnefoy

(Instituto de História Contemporânea da Universidade Nova de Lisboa /
CEHFCi-Universidade de Évora)

L'anarquisme de finals del segle XIX va reservar un important lloc a la figura del geni. A primera vista, és sorprenent aquesta exaltació de la superioritat intel·lectual en una cultura política caracteritzada per la seva apassionada defensa de la igualtat i l'horitzontalitat. Els àcrates donaven un enorme valor a la capacitat del pensament per transformar la realitat, que els va portar a emfatitzar el paper de l'individu per sobre els condicionaments polítics, econòmics i socials subjacents a l'activitat cultural i científica. El geni va passar a ser així un dels principals agents del progrés intel·lectual de la humanitat, operant fonamentalment a través de la sociologia, la ciència, l'art i la literatura. L'objectiu de la nostra comunicació és analitzar la manera en què l'anarquisme va concebre la figura del geni científic i literari. Ens concentrarem en la primera època de *La Revista Blanca* —publicada a Madrid entre 1898 i 1905— que va representar un dels projectes editorials anarquistes més exitosos.¹

La Revista Blanca es va caracteritzar per un esperit eclèctic que s'evidenciava ja en el subtítol de «Publicación quincenal de Sociología, Ciencias y Artes». La revista va realitzar també una important tasca editorial, publicant nombrosos llibres i fullets, així com un suplement de caràcter més polític. Fins i tot va arribar a materialitzar l'ambició

1. Respecte a la història de la revista, vegeu Javier DEL VALLE-INCLÁN. *Biografía de La Revista Blanca: 1898-1905*. Barcelona: Sintra, 2008; ERA 80 (ed.). *Els Anarquistes educadors del poble: «La Revista Blanca» (1898-1905)*. Barcelona: Curial, 1977; Federico URALES. *Mi Vida*. Barcelona: Publicaciones de la Revista Blanca, s. d.

projecte de posar en circulació un diari anarquista anomenat *Tierra y Libertad*. El fracàs d'aquest diari va ser un cop dur per a l'economia de la revista, que va acabar desapareixent poc temps després.

La història de *La Revista Blanca* es troba indissolublement lligada a la de dues de les principals figures de l'anarquisme català: la parella formada per Joan Montseny i Teresa Mañé, més coneguts pels respectius pseudònims de Federico Urales i Soledad Gustavo. Tots dos van constituir la veritable força darrere de la revista, no tan sols com a editors, sinó publicant constantment en les seves pàgines amb una gran quantitat de pseudònims.

El naixement de *La Revista Blanca* va estar relacionat amb l'anomenat Procés de Montjuïc, en el qual es va veure implicat Joan Montseny per la seva militància anarquista. Montseny va ser arrestat i exiliat després de passar una temporada a la presó. No obstant això, va retornar clandestinament a Madrid, on aconsegueix el suport d'Alexandro Lerroux per iniciar una gran campanya a favor de la revisió del procés. És en aquest context que Montseny comença a concebre la idea d'una revista pròpia, dirigida inicialment per Teresa Mañé davant la situació de clandestinitat del seu marit. Per sortejar les limitacions legals que s'havien imposat sobre la propaganda anarquista, *La Revista Blanca* (nom pres d'una coneguda publicació francesa) es va concebre com una aposta transversal més que exclusivament llibertària, centrada en la difusió de les principals novetats en el camp de la sociologia, la ciència, l'art i la literatura.²

Per fer realitat aquest projecte, va ser fonamental la capacitat d'aconseguir la participació d'un ampli ventall de col·laboradors, molts d'ells d'indubtable prestigi, com Miguel de Unamuno, Pedro Dorado o Francisco Giner de los Ríos. Evidentment, també van col·laborar regularment les principals figures intel·lectuals del món llibertari de l'època, com Anselmo Lorenzo, Ricardo Mella o Fernando Tarrida del Mármol. Finalment, és interessant destacar les constants col·laboracions internacionals, així com la traducció d'articles provinents de la premsa europea i, en particular, francesa.

2. Per a la història de la premsa llibertària, vegeu Francisco MADRID. *La prensa anarquista y anarcosindicalista en España desde la I Internacional hasta el final de la Guerra Civil*. Tesi doctoral: Universitat de Barcelona, 1989.

Per comprendre la figura del geni en el pensament anarquista, cal inserir-la dins d'una sèrie de problemàtiques més àmplies. En primer lloc, com ha assenyalat José Álvarez Junco, existia un contrast entre la visió del món profundament materialista dels anarquistes, basada tant en la tradició il·lustrada com en el seu radical antiteisme; i, d'altra banda, una filosofia de la història idealista, hereva de les seves arrels liberals. Progrés i evolució intel·lectual constituïen dues facetes d'un mateix procés, en quant les idees tenien la capacitat de transformar el món i, fins i tot, de constituir el veritable motor de la història. En aquest sentit, Álvarez Junco sintetitza l'esquema del progrés històric en el pensament anarquista de la següent manera:

1. Surgimiento de ideas nuevas gracias al genio individual.
2. Rebelión individual o de unos pocos y aplastamiento de éstos por el poder que basa toda su estructura social e ideológica en las creencias antiguas, sin que, en la lucha, el poder logre evitar que se expandan las nuevas ideas.
3. Finalmente, actuación de las masas, impregnadas de aquellas ideas ahora populares, triunfo y transformación de las estructuras antiguas.³

La història s'assumia com una gran lluita entre les forces de la llibertat i de la reacció. Les minories conscients no podien prescindir de les masses per fer triomfar la veritat; no obstant, el poble estava sumit en la ignorància i requeria de precursors per trencar els esquemes establerts. Aquesta capacitat estava reservada a individus excepcionals anomenats genis. La seva missió històrica era extremament important, en quant la formulació de noves idees es transformava en un dels moments decisius per al progrés de la humanitat. En aquest sentit, els editors consideraven *La Revista Blanca* com un espai d'intermediació entre els intel·lectuals i les masses, a través de la divulgació dels avenços en els principals àmbits de la cultura humana. Com assenyalava el manifest inaugural de la revista:

3. José ÁLVAREZ JUNCO. *La ideología política del anarquismo español (1868-1910)*. Madrid: Siglo XXI, 1991, p. 103. Vegeu també p. 17-36; 93-111 i 197-214.

Los cambios de ideas truécense en cambios de hechos, porque á evolución de pensamiento corresponde evolución de costumbres. Los seres superiores aquí, allí y en todas partes hallan estrechos los actuales moldes sociales, dentro de los cuales pugnan por salir la Ciencia, el Arte, y la Sociología. [...] Mientras la educación no sea integral; mientras los individuos dispongan de diferentes medios para instruirse, el público será arrastrado por la fuerza intelectual de los mejor dispuestos para crear innovaciones y de los que mejores medios habrán tenido para ponerse al corriente de los adelantos del siglo. [...] Cuanto más aislada se produce la opinión de los hombres superiores, cuantos menos elementos intermedios existen entre el pueblo y el individuo, más difícil es la comunicación de los que piensan para la humanidad de mañana, con los que obran conforme el pensamiento de los que pensaron ayer [...] Una de las condiciones que exige el resultado apetecido es que haya elementos que trasmitan al pueblo las ideas reformadoras; que sirvan de comunicación entre lo pasado y lo futuro, entre lo que impera y lo que ha de imperar, y que lo haga fielmente con amor, con cariño, con voluntad. Esta es la misión que se propone LA REVISTA BLANCA.⁴

Tot i que la reflexió sobre la misteriosa força intel·lectual creadora de la ment humana estava present ja en els pensadors clàssics, la figura del geni com la coneixem avui és un producte de la Il·lustració. D'aquesta manera, a partir del segle XVIII es desenvolupa la noció moderna de geni com a, en paraules de Julio Romero, «exaltación de la individualidad, como encarnación suprema de la libertad, como modelo del ser humano capaz de expresar esa libertad en sus creaciones».⁵ De la mà dels autors il·lustrats, el geni es va transformar en un dels ideals més elevats de la humanitat, així com la prerrogativa exclusiva d'un reduït grup d'individus, influïent clarament en el posterior èxit de la figura de l'artista romàntic durant el segle XIX.⁶

Ara bé, la mirada de l'anarquisme es basava en aquests elements, però també se situa dins del marc cultural cientista de finals del segle. En un context anterior al de la difusió de la genètica mendeliana,

4. LA REDACCIÓN. «La Revista Blanca». *La Revista Blanca*, núm. 1 (1 de juliol de 1898), p. 1-2.

5. Julio ROMERO. «'Nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae': El mito del genio y la locura». *Arte, individuo y Sociedad*, núm. 7 (1995), p. 131.

6. Penelope MURRAY. «Introduction». A: Penelope MURRAY (ed.). *Genius: The History of an Idea*. Nova York: Basil Blackwell, 1989, p. 1-9.

i en què les teories neolamarckianes eren especialment influents, la genialitat va ser sovint considerada com un tret transmès hereditàriament. Aquestes problemàtiques van interessar particularment a Joan Montseny, per la qual cosa no és d'estranyar que la seva concepció del geni tingués una clara perspectiva biològica. D'altra banda, insistir en la genialitat com a part de processos fisiològics, permetia conciliar la visió materialista amb la idealista, eradicant qualsevol temptació d'associar la genialitat amb una inspiració transcendent.⁷

Montseny establia una distinció entre el savi i el geni. El primer podia adquirir coneixement mitjançant l'estudi, però no posseïa la capacitat d'innovar que caracteritzava al geni. Si el savi arribava a un coneixement adquirit, el geni l'havia heretat biològicament, rebent en el seu cervell el saber acumulat per les generacions precedents. Aquesta evolució orgànica li atorgava al geni la capacitat d'avançar-se a la seva època i intuir les idees del futur: «no le preguntéis por los libros que ha leído; pero preguntadle algo, y os explicará lo que los libros dirán mañana o lo que *deberían* decir hoy». En definitiva, hi havia «una ciencia psicológica, intelectual, como hay una ciencia positiva, material. Aquélla se forma de lo que el hombre *puede* concebir y de lo que concibe; ésta, de lo que el hombre *puede* estudiar y de lo que estudia».⁸

Tot i que l'anarquisme tenia idees relativament avançades pel que fa a les temàtiques de gènere, el geni va estar lligat completament al món masculí; encara que de tant en tant s'assenyalava que en realitat la genialitat no era una qualitat vetada a la dona. En la biografia de Madame Roland, Teresa Mañé assenyala que la seva intel·ligència desmuntava qualsevol mite sobre la superficialitat femenina, demostrant que «el genio no tiene sexo».⁹ Una altra figura intel·lectual des-

7. Pel que fa a aquests temes la obra de referència és Álvaro GIRÓN. *En la mesa con Darwin. Evolución y revolución en el movimiento libertario en España (1869-1914)*. Madrid: CSIC, 2005.

8. Federico URALES. «Miguel Cervantes». *La Revista Blanca*, núm. 31 (1 d'octubre de 1899). Les citacions respectivament a les p. 177 i 178. Les idees sobre anarquisme i herència biològica en Álvaro GIRÓN. «¿Hacer tabla rasa de la historia?: la analogía entre herencia fisiológica y memoria en el anarquismo español (1870-1914)». *Asclepio*, vol. 52, núm. 2 (2000), p. 99-118.

9. Soledad GUSTAVO. «Madama Roland». *La Revista Blanca*, núm. 12 (15 de desembre de 1898), p. 341.

tacada àmpliament a *La Revista Blanca* va ser la lliurepensadora francesa Clémence Royer. Per a Anselmo Lorenzo, era la prova vivent que «ante la inmensidad del dominio del pensamiento humano, no hay ventaja ni inconveniente en el sexo, tan accesible es para el hombre como para la mujer».¹⁰ Evidentment, aquestes posicions no deixaven d'expressar també actituds contradictòries. L'anarquista francès Laurent Tailhade, després d'alabar les facultats mentals de Royer, afirmava que:

Sin duda, decaecida por la edad, cayó en el feminismo, esa religión de las devotas librepensadoras que consuela a algunos monstruos de su virginidad, cuando semejante a la Macette de Regnier, no presenta simulacro a las hermosas exitistas. Nadie está exento de esos retrocesos. Las inteligencias más firmes tienen sus horas tenebrosas.¹¹

Els principals textos publicats a *La Revista Blanca* sobre el tema de la genialitat des d'un punt de vista teòric van ser l'article «Nueva teoría sobre el genio» del sociòleg polonès Léon Winiarski, i dos fragments del llibre *Psico-fisiología del genio y del talento* de Max Nordau, autor que va exercir una important influència entre els cercles intel·lectuals espanyols de finals del segle XIX. Per Winiarski, la separació entre el geni i les masses hauria tingut un caràcter evolutiu, iniciant-se a partir d'aquells individus primitius que preferien viure aïllats dels grans grups. Les dificultats imposades per aquesta forma de vida van funcionar com un mecanisme de selecció natural, eliminant als més febles i generant una raça superior d'homes solitaris «dotados de pensamientos más y más profundos y de sentimientos más y más egoístas». No obstant això, per Winiarski el naixement de la civilització va acabar amb el planter de genis, impossibilitant l'aïllament dels individus. D'aquesta manera, els genis estaven destinats a dispersar la seva superioritat biològica fins a desaparèixer, a causa de la divisió del treball i el creuament sistemàtic i desordenat amb races inferiors. D'altra banda, aquesta dispersió de la genialitat era l'origen del talent,

10. Anselmo LORENZO. «Clemencia Royer». *La Revista Blanca*, núm. 89 (1 de març de 1902), p. 537.

11. Laurent TAILHADE. «El triunfo de la inteligencia». *La Revista Blanca*, núm. 90 (15 de març de 1902), p. 571.

capacitat superior però aplicable tan sols a un aspecte fragmentat de la realitat humana.¹²

Més enllà de la superioritat biològica o mental, el que definia al geni era la seva capacitat per desenvolupar un pensament nou. L'originalitat és un dels temes centrals dels textos seleccionats de Max Nordau, per al qual només els intel·lectuals més desenvolupats podien respondre als estímuls externs per mitjançant d'idees i actes no usats fins llavors. Per contra, els intel·lectuals inferiors només podien treballar en la manera tradicional heretada dels seus avantpassats.¹³ De part seva, Winiarski sostenia que la capacitat d'innovar del geni era un dels factors decisius per al progrés de la humanitat, en quant «para que un grupo social pueda extender los horizontes de la existencia mucho más allá de los límites indicados, es necesario que un individuo de raza superior aparezca».¹⁴

La capacitat d'innovar del geni es trobava a la base d'una altra de les seves característiques: el constant conflicte entre el geni i la societat. Com hem vist, Winiarski considerava que la llavor de la genialitat es trobava en el rebuig la vida social; no obstant això, la societat només acceptava al geni quan es sotmetia a les seves normes. Aquesta pressió anivelladora afectava profundament les capacitats del geni i trastornava el seu equilibri mental.¹⁵ Per la seva banda, Nordau definia aquest conflicte a través del concepte lombrosià de misonisme, és a dir, l'avversió a les innovacions. El poble, incapaç de comprendre les noves idees, tendia a reaccionar violentament davant el que amenaça les seves tradicions. Per això, el geni havia d'educar progressivament la humanitat en lloc d'imposar les seves idees, amb l'objectiu

12. LÉON WINIARSKI. «Nueva teoría sobre el genio». *La Revista Blanca*, núm. 30 (15 de setembre de 1899), núm. 31 (1 d'octubre de 1899), i núm. 32 (15 d'octubre de 1899). La citació a núm. 30, p. 146. Un altre autor com Armand Malloué rebutjava una concepció tan determinista de la genialitat, però sense negar que la superioritat mental fos una condició innata de possibilitat. ARMAND MALLOUÉ. «La obra de los genios». *La Revista Blanca*, núm. 141 (1 de maig de 1904), p. 660-663.

13. MAX NORDAU. «El genio». *La Revista Blanca*, núm. 95 (1 de juny de 1902), p. 736.

14. LÉON WINIARSKI. «Nueva teoría sobre el genio». *La Revista Blanca*, núm. 31 (1 d'octubre de 1899), p. 173.

15. LÉON WINIARSKI. «Nueva teoría sobre el genio». *La Revista Blanca*, núm. 30 (15 de setembre de 1899), p. 146-148.

d'establir les bases per a la transformació dels marcs mentals i l'acceptació de les novetats.¹⁶

Tot i que aquests elements sintetitzen en gran mesura les característiques de la genialitat aparegudes en les pàgines de *La Revista Blanca*, van existir divergències en el tractament del geni literari i científic derivades del diferent marc cultural en què les dues figures s'insereien. Els anarquistes tenien una concepció de l'art basada en la seva funció social i en la defensa d'un ideal revolucionari. Una sensibilitat propera al naturalisme que xocava amb les tendències avantguardistes que proposaven la recerca de l'art per l'art. En aquest sentit, la problemàtica del geni literari es va veure enquadrada dins el context més ampli de la crítica al modernisme, considerat com a manifestació d'una decadència cultural conceptualitzada amb el concepte de degeneració. Referent a això, Montseny afirmava que:

Hay literaturas malsanas, como hay frutos malsanos. Un hombre es un árbol: lozano y fresco, iqué sabroso su fruto! Enfermizo y débil, iqué mal sabe! [...] Si los decadentes, por ejemplo, no son decadentes porque quieren, sino porque su organismo sé lo exige, el decadentismo no es una enfermedad literaria exclusivamente, sino que es, también, un caso de patología, como así lo considera el mismo Pompeyo Gener, cuya raíz surge de las costumbres y de las condiciones sociales.¹⁷

La relació entre el geni i el boig va ser un tòpic molt influent durant el segle XIX, estimulat per l'ascens com a disciplina de la psiquiatria i la criminologia. El llibre *Genio e follia* (1864) de Lombroso va contribuir enormement a difondre aquestes idees, sent reforçades en l'àmbit literari per les tesis de Max Nordau, que veia l'art modern

16. Max NORDAU. «Psico-fisiología del genio y del talento». *La Revista Blanca*, núm. 89 (1 de març de 1902), p. 517-521.

17. Federico URALES. «Literaturas malsanas». *La Revista Blanca*, núm. 28 (15 d'agost de 1899), p. 85 i 86. L'article era un comentari sobre el llibre homònim de Pompeu Gener, influenciat per les teories de Max Nordau. Sobre modernisme, decadència i degeneració, vegeu Lily LITVAK. «La idea de la decadencia en la crítica antimodernista en España (1888-1910)». *Hispanic Review*, vol. 45, núm. 4 (1977), p. 397-412. Pel que fa a la concepció anarquista de l'art, vegeu Javier DEL VALLE-INCLÁN. *Biografía de La Revista Blanca...*, p. 129-141; Lily LITVAK. *Musa Libertaria: arte, literatura y vida cultural del anarquismo español (1880-1913)*. Barcelona: Antoni Bosch, 1981, p. 285-342.

com a símptoma de degeneració. D'altra banda, resultava una problemàtica particularment rellosca, en quant la frontera entre genialitat i bogeria era molt difícil d'establir, i ni tan sols semblaven incompatibles.¹⁸

En definitiva, el geni literari era una figura fràgil que vivia moltes vegades en un precari equilibri psíquic que el mantenia a les portes de la morbositat i la bogeria. Urbano González Serrano es referia a aquesta *mixtura dementiae* com la característica pròpia del geni, afegint que:

Desde cimas inaccesibles, el artista siente el vértigo de las alturas y se cree un Dios, padece el delirio de grandezas. Si el desequilibrio es momentáneo o aspira a su equilibrio más completo, el genio se emancipa de su obsesión, creando la obra de arte: Goethe, cuando escribe el *Werther*, huye de la servidumbre de las pasiones y declara que el arte es una liberación. El placer estético suple la realización práctica, el arte es *homo additus naturae*. Pero si el desequilibrio persiste, la alucinación permanente intoxica a los artistas, que pueblan los asilos de los enajenados, cuando la representación intensa no se satisface con exteriorizarse estéticamente, exigiendo su realización práctica. La neurosis y el satanismo del arte moderno encuentran el valladar del medio, contra el cual poco o nada puede el individuo en lucha abierta.¹⁹

Per contra, la figura del geni científic assumia un caràcter positiu sense fissures ni ambigüitats. Només la ignorància podia portar a considerar com a boig el geni científic, en quant era un avançat al seu temps. Per aquest motiu, el geni científic es trobava sempre en risc de ser perseguit i ridiculitzat per la societat de la seva època. Com

18. La figura de Nietzsche es va convertir en l'exemple paradigmàtic per debatre la naturalesa de la relació entre la genialitat i bogeria. Vegeu P. F. MORHARDT. «La locura de Nierzsche». *La Revista Blanca*, núm. 138 (15 de març de 1904), p. 558-562; i Pablo BJEORE. «La locura genial». *La Revista Blanca*, núm. 158 (15 de gener de 1905), núm. 159 (1 de febrer de 1905), núm. 162 (15 de març 1905), núm. 165 (1 de maig de 1905). Sobre la relació entre genialitat i bogeria, vegeu Neil KESSEL. «Genius and Mental Disorder: A History of Ideas Concerning their Conjunction». A: Penelope MURRAY (ed.). *Genius: The History of an Idea...*, *op. cit.*, p. 196-212; Julio ROMERO. «'Nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae'...», *op. cit.*

19. Urbano GONZÁLEZ SERRANO. «Psicologías». *La Revista Blanca*, núm. 110 (15 de gener de 1903), p. 432.

a individu capaç de pensar l'impensable, el geni havia de patir freqüentment l'hostilitat i l'ostracisme, tot i que la posterior acceptació de les seves idees el redimia històricament.²⁰ El geni es transformava així en un rebel que sostenia una lluita cultural contra el poder establert, seguint a més un ideal pur com la ciència i no els seus interessos particulars. Fins i tot sense assumir una posició política, el veritable geni científic era sempre un revolucionari, en quant la seva lluita tenia com a objectiu l'emancipació del coneixement humà. En paraules de José Ingenieros,

De allí que en cada una de estas ramas científicas se dibujen dos tendencias con intereses e ideales opuestos, divorciadas por los móviles sustancialmente diferentes que guían a sus representantes. Los unos son mantenidos por el mundo oficial que en ricos gabinetes les costea sus estudios y en la burocracia intelectual les compra sus lecciones, exigiéndoles implícitamente la defensa de las ideas corrientes [...] Los otros son, por tendencia, rebeldes intelectuales, confirmados en su rebeldía por una educación libre y libremente dirigida, según las orientaciones naturales del espíritu, con exclusión de toda ruta trazada de antemano, y llegan á conclusiones diversas u opuestas a las de lo los oficiales. [...] Aquéllos son los portavoces del criterio científico oficial, que es, necesariamente, conservador; éstos son los heraldos del criterio científico independiente, que es, necesariamente, revolucionario.²¹

En definitiva, a nivell teòric la figura del geni científic s'ajustava amb molta més naturalitat que el geni literari en la missió reservada als grans intel·lectuals dins de l'esquema del progrés humà que hem analitzat anteriorment. Per l'anarquisme, la problemàtica del geni científic s'inseria dins d'un marc cultural molt diferent al literari: el de la gran fe en la capacitat de la ciència per emancipar la humanitat, sustentada en una narrativa definida sovint com el model de la ciència heroica. La lluita de grans científics per defensar la veritat contra el poder obscurantista de l'Església era una referència constant en

20. Dos exemples en Camille FLAMMARION. «Lo desconocido». *La Revista Blanca*, núm. 47 (1 de juny de 1900), p. 685-686, i Armand MALLOUÉ. «La obra de los genios». *La Revista Blanca*, núm. 141 (1 de maig de 1904), p. 660-663.

21. José INGENIEROS. «Unilateralidad psicológica de los sabios oficiales». *La Revista Blanca*, núm. 18 (15 de març de 1899), p. 502-503.

l'àmbit llibertari. A través de la reivindicació de símbols com Galileu, Copèrnic o Giordano Bruno, el moviment anarquista s'inscriu com a actor protagonista dins d'una lluita de diversos segles entre la llibertat i la reacció.²²

Analitzades les principals característiques de la figura abstracta del geni, és interessant confrontar-les amb la seva encarnació en persones concretes. Per a això, hem recorregut a la secció biogràfica que va mantenir la revista entre 1898 i 1900, dedicada als «hombres más eminentes del mundo en Sociología, Arte y Ciencia».²³ De les 28 biografies publicades, vuit van correspondre a l'àmbit literari, constituint el grup més nodrit després dels anarquistes. Evidentment, els autors seleccionats eren del gust dels editors, de manera que les problemàtiques abans esmentades pel que fa al decadentisme no van ser considerades. Lluny de ser un individu degenerat i propens a la bogeria, el geni literari podia aparèixer de ple dret dins de l'esquema heroic de l'evolució històrica. Era també un rebel que patia sovint la censura del poder, la misèria econòmica i la incomprensió de les masses. Aleshores, només podia aspirar a un trist reconeixement *a posteriori*, com assenyalava la biografia dedicada a Shakespeare:

El gran trágico distinguióse por una libertad que no admitía más regla que su genio. [...] Shakespeare hubiera sido Shakespeare en cualquier época y en cualquier parte del mundo; y como todos los que en arte, en ciencia o en sociología se adelantan a su tiempo, fue víctima de sus contemporáneos. [...] Mañana se les hará justicia, como hoy se hace justicia a Shakespeare; pero mañana... *habrán muerto*. Y mientras haya reglas y leyes e intereses y poderes que los amparen, el genio, como ser más perfecto que los demás, será una dificultad al funcionamiento de este engranaje legal y una víctima de los que en él amparan sus privilegios o sus preocupaciones.²⁴

22. Sobre el model de la ciència heroica, vegeu Joyce APPLEBY, Lynn HUNT i Margaret C. JACOB. *La verdad sobre la historia*. Santiago de Xile: Andrés Bello, 1998, p. 27-58.

23. «Emilio Zola». *La Revista Blanca*, núm. 9 (1 de novembre de 1898), p. 254.

24. «Guillermo Shakespeare». *La Revista Blanca*, núm. 33 (1 de novembre de 1899), p. 234. Les altres biografies eren de Hauptmann, Zola, Ibsen, Tolstoi, Gorki, Victor Hugo i Cervantes.

El contrast amb la teoria també és notori en les tres biografies de científics, que van correspondre a Wilhelm Röntgen, Robert Koch i Louis Pasteur. En aquestes destacava una configuració més aviat tradicional, allunyada del caràcter èpic associat a les figures clàssiques de la ciència heroica. D'altra banda, tot i que s'enaltia la intel·ligència del geni, la seva superioritat apareixia com un tret contradictori. Per exemple, la biografia de Röntgen destacava «los vívidos destellos que brotan de la mente del pensador», però, pel que fa al seu descobriment dels raigs X afirmava que «como casi todos los grandes descubrimientos, éste fue debido a la casualidad».²⁵ Al moment d'analitzar el geni científic com una figura real, el que interessava no era la seva personalitat ni els secrets de la seva psicologia, sinó evidenciar els efectes positius de la seva obra. De fet, el que unia a aquests tres científics eren les aplicacions pràctiques dels seus descobriments en el camp de la medicina.²⁶

Aquesta situació canvia radicalment en el cas de Piotr Kropotkin i Elisée Reclus, dues figures científiques directament lligades a l'anarquisme, per les quals s'evidenciava de forma contínua els seus superiors atributs intel·lectuals i morals. En aquest cas, a la genuïna admiració per dues figures centrals del moviment llibertari, s'unia també la importància del seu prestigi científic per validar els postulats anarquistes. El geni anarquista i la seva potència mental emergia com un mecanisme discursiu per legitimar l'anarquisme a través de la veritat científica:

Eliseo Reclus [...] es un espíritu superior, de cuya grandeza no es fácil formarse idea, ni aproximada siguiera, por hombres descreídos, ignorantes o malvados, como somos la generalidad de los que formamos parte del montón acerbo que se llama vulgo.²⁷

25. «Guillermo Conrado Röntgen». *La Revista Blanca*, núm. 14 (15 de gener de 1899), p. 394-395.

26. Vegeu també «Luis Pasteur». *La Revista Blanca*, núm. 25 (1 de juliol de 1899), p. 10-12 i «Roberto Koch». *La Revista Blanca*, núm. 18 (15 de març de 1899), p. 510-511.

27. A. LÓPEZ RODRIGO. «Eliseo Reclus». *La Revista Blanca*, núm. 28 (15 d'agost de 1899), p. 95.

En conclusió, si el punt de partida per a la comprensió del geni en el pensament anarquista era la contradicció entre idealisme i materialisme, no és d'estranyar que el resultat final sigui també contradictori. En primer lloc, tot i que la genialitat era un atribut general, la seva manifestació en els diferents àmbits de la cultura humana produïa resultats diferents. Hi havia un abisme entre el geni literari decadent, morbós i degenerat, i els grans símbols de la ciència heroica, en constant lluita contra el poder i la ignorància. Alhora, la translació de la teoria a la realitat històrica també produïa interessants variacions: el científic passava a ser fonamentalment un experimentador burgès i filantrop, mentre que el literat podia ser una força creativa obstaculitzada per la incomprensió de la societat.

Aquestes contradiccions reflecteixen el fet que l'especulació sobre la figura del geni no era tot simplement un exercici teòric, sinó que interpel·lava directament el paper històric del moviment anarquista i els seus principals publicistes. Com ha assenyalat Álvaro Girón, la importància reservada al geni era una manera de legitimar el paper de les elits intel·lectuals anarquistes davant els obrers. També, considerant que molts d'ells eren autodidactes, constituïen la demostració empírica del potencial biològic i cultural del poble.²⁸

Finalment, l'anarquista podia identificar-se amb facilitat amb la figura heroica del geni, al considerar-se com un individu avançat a la seva època, perseguit pel poder i incompès per la societat. Tal com els grans genis científics i literaris. En aquest sentit, la figura del geni permetia a l'anarquisme integrar-se com a part d'un moviment de llarga durada a favor de la llibertat i la veritat, dins d'una narrativa històrica compartida per gran part del món liberal i lliurepensador; i que, en definitiva, demostrava que les idees considerades un dia com una utopia, podien ser en el futur veritats acceptades universalment.

28. Álvaro GIRÓN. *En la mesa con Darwin...*, *op. cit.*, en particular p. 214-215 i 227-231.